

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد «M.A»

گرایش: رشته تاریخ اسلام

عنوان:

تحلیل عملکرد فرهنگی و سیاسی آل زبیر

استاد راهنما:

دکتر عبدالله رجایی لیتکویی

استاد مشاور:

دکتر غلامرضا منتظری

نگارش:

بنت الهمدی رضایی آهوانویی

زمستان ۱۳۹۱

ISLAMIC AZAD UNIVERCITY

**Science and Research Branch
Faculty of Science – Department of Biology «M.A»**

Subject:

**Analising cultural and political function of al-e-
zobair**

Thesis Advisor:

Abdollah Rajaei Litkahi Ph.D.

Consulting Advisor:

Gholam Reza Montazeri Ph.D.

By:

Bentolhoda Rezaei Ahvanoei

Winter ۲۰۱۳

تقدیر و تشکر

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر رجایی در مقام استاد راهنما و جناب آقای دکتر منتظری در مقام استاد مشاور با راهنمایی‌های راهگشای‌شان، این جانب در این امر خیر را یاری نمودند، بسیار سپاسگزارم.

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

آن‌هایی که بر صحیفه‌ی

عمرم جز خط مهر ننگاشتند و جویندگان حقیقت

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	۱
مقدمه	۳
فصل اول: کلیات	
۱-۱. اهداف و ضرورت تحقیق	۴
۲-۱. مسأله‌های تحقیق	۴
۳-۱. فرضیه تحقیق	۴
۴-۱. پیشینه ادبیات تحقیق	۵
۵-۱. روش و ابزار تحقیق	۵
۶-۱. موانع و مشکلات تحقیق	۶
۷-۱. نقد و بررسی منابع تحقیق	۶
۸-۱. ساماندهی پژوهش	۸
فصل دوم: زیبر در دوران پیامبر	
۱-۲. پیشینه خانوادگی زیبریان	۱۰
۱-۱-۲. پدر زیبر	۱۰
۲-۱-۲. مادر زیبر	۱۰
۳-۱-۲. فرزندان زیبر	۱۱
۲-۲. اسلام زیبر	۱۲
۳-۲. زیبر در زمان پیامبر	۱۳
۴-۲. هجرت	۱۳

۱۳	۵-۲. غزوه بدر
۱۴	۶-۲. غزوه خندق و براندازی بنی قریظه
۱۵	۷-۲. غزوه خیبر
۱۵	۸-۲. فتح مکه
	فصل سوم: آل زبیر از سقیفه تا قتل عثمان
۱۸	۱-۳. عملکرد زبیر در جریان سقیفه
۱۸	۲-۳. زبیر در عصر خلافت ابوبکر
۱۹	۳-۳. زبیر در عصر خلافت عمر
۲۱	۴-۳. زبیریان در خلافت عثمان
	فصل چهارم: زبیر از بیعت تا جنگ جمل
۲۶	۱-۴. رابطه زبیر با علی (ع)
۲۶	۲-۴. زبیر در بیعت با علی (ع)
۲۷	۳-۴. طلحه و زبیر خواهان ریاست
۲۷	۴-۴. زبیر و توطئه گران جنگ جمل
	فصل پنجم: عبدالله بن زبیر و سفینیان (۴۱ تا ۶۴ هـ ق)
۳۲	۱-۵. سیاست عبدالله بن زبیر و حکومت معاویه
۴۰	۲-۵. عبدالله بن زبیر در عصر یزید بن معاویه
	۳-۵. عبدالله بن زبیر و وقایع بعد از شهادت امام حسین (ع) ۴۶
۵۲	۴-۵. عبدالله بن زبیر و معاویه بن یزید
	فصل ششم: خلافت زبیریان و سلسله مروانی
۵۵	۱-۶. موقعیت سیاسی زبیریان در عصر مروان بن حکم
۵۸	۲-۶. عبدالله بن زبیر در برابر عبدالملک بن مروان
۶۰	۳-۶. محاصره مکه و سرانجام ابن زبیر
۶۳	۴-۶. عوامل انقراض حکومت ابن زبیر
	فصل هفتم: جریان‌های سیاسی جامعه اسلامی در عهد خلافت ابن زبیر
۶۸	۱-۷. توایون
۷۱	۲-۷. مختار
۷۵	۳-۷. بنی هاشم
۷۹	۴-۷. خوارج
	فصل هشتم: راویان و محدثان و دانشمندان زبیری
۸۴	۱-۸. عره بن زبیر

۸۸	۲-۸ هشام بن عروه
۹۱	۳-۸ عبدالله بن عروه
۹۲	۴-۸ یحیی بن عروه
۹۳	۵-۸ محمد بن عروه
۹۳	۶-۸ عباد بن عبدالله
۹۴	۷-۸ عاصم بن منذر
۹۴	۸-۸ مصعب بن ثابت
۹۵	۹-۸ عبدالله بن مصعب
۹۷	۱۰-۸ عامر بن صالح
۹۷	۱۱-۸ زبیر بن خیب
۹۸	۱۲-۸ مصعب بن عبدالله
۹۹	۱۳-۸ ابراهیم بن حمزه
۹۹	۱۴-۸ زبیر بن بکار
۱۰۳	نتیجه گیری
۱۰۵	پیشنهادات
۱۰۷	فهرست منابع
۱۱۵	چکیده انگلیسی

چکیده

در این پایان‌نامه با موضوع تحلیل عملکرد فرهنگی سیاسی آل‌زبیر سعی بر این شده است با بررسی عوامل به حکومت رسیدن آل‌زبیر و تأثیراتی که در اثر به قدرت رسیدن عناصر قدرت‌های سیاسی و فرهنگی پدیدآمده، بپردازد.

همچنین عملکرد زبیریان را در حوزه سیاست و فرهنگ جهان اسلام مورد بررسی قرار دهد. این پایان‌نامه به چهار بخش اصلی شامل، ۱- آل‌زبیر در دوره رسالت، ۲- دوره قبل از به قدرت رسیدن آل‌زبیر، ۳- دوره خلافت زبیریان، ۴- رجال علم و ادب و زبیری تقسیم می‌شود. نگارنده با توجه به پیشینه آل‌زبیر در تاریخ اسلام در ابعاد سیاسی فرهنگی و نظامی این رساله به صورت توصیفی، تحلیلی و کتابخانه‌ای پیگیری نموده است. لازم به ذکر است که زندگانی و حکومت آل‌زبیر برای هر عصری می‌تواند آینه تأمل، تفکر و عبرت‌آموزی باشد تا بتوان یافتن حق و پیروان حق‌پرستی و دوری‌گزینی از حب دنیا راه سعادت و هدایت بشر را باز شناخت. هدف نگارنده از این پژوهش، برگ سبزی به پژوهشگران فرهیخته که درصدد آن می‌باشد که در عرصه فرهنگ و تمدن اسلامی گامی بردارند، ناگفته‌هایی از دفتر تاریخ ارائه داده باشد.

کلید واژه‌ها: امویان، تشیع، زبیریان، عبدالله بن زبیر، عالمان زبیری.

فصل اول

كليات

مقدمه

جزیره العرب، همواره در طول تاریخ، شاهد حوادث بسیاری بوده که با پیدایش اسلام و مطرح شدن مسائل دینی توسط پیامبر عظیم‌الشان اسلام، صفحه تاریخ عرب قبل از اسلام، تغییر ماهوی یافت و به تاریخ اسلام، تبدیل گردید.

رفتارهای نامناسب فردی و اجتماعی و همچنین، اعتقادات و خرافات عرب جاهلی، نشانگر فرهنگ و تمدن جامعه آن روز عرب است. که بسیاری از این مردم پس از ظهور اسلام، دگرگون شدند.

تلاش پیامبر در مکه عمدتاً معطوف تخریب بنیان‌های مستحکم ساختمان جامعه جاهلی و افکندن طرحی نو برای دنیای جدید بود در این مدت او انسان‌هایی را مجذوب برنامه خویش ساخت و توانست زیربنایی قویم برای ساختمان عظیم جامعه اسلامی فراهم سازد. مهاجرت به مدینه به او فرصت داد تا از یک سو با جذب افرادی جدید هرچه بیشتر این ساختمان نوین را گسترش دهد و از سوی دیگر تربیت دینی مسلمین را عمیق‌تر سازد نتیجه دعوت بیست و سه ساله او پرورش افرادی بود که می‌بایست در نقش " قوم واسط" به نیابت از " پیامبر رحمت" پیام دین را به جهان برسانند. شکی نیست که پس از وفات پیامبر اسلام در تداوم حرکتی که آن حضرت پایه ریزی نموده بود، توجه مردم به اصحاب و یاران نزدیک وی معطوف گشت تا از این طریق به گفتار و کردار و احکام صحیح شریعتش دست یابند. و در همین راستا کیفیت مصاحبت و قرابت و روابط افراد با آن حضرت در دوره رسالت اهمیت پیدا کرد.

زبیربن عوام در نتیجه خویشاوندی نزدیکی که از طریق مادرش صفیه، عمه پیامبر(ص) و عمه- اش خدیجه همسر گرامی آن حضرت به رسول‌خدا(ص) پیدا کرده و همین امر او را از نوجوانی در سلک یاران و پیروان اولیه او قرار داد. و همچنین به علت سابقه نسبتاً درخشانش در دوران مصاحبت با پیامبر اکرم(ص) از موقعیت ممتازی در میان صحابه برخوردار گردید و پس از وفات آن حضرت به عنوان یکی از صحابه برجسته، خود و سلسله فرزندانش منشا تأثیراتی در تاریخ اسلام بویژه در دو بعد سیاسی و فرهنگی شدند، و بدون تردید تحول و دگرگونی‌های عمیقی در روند حوادث آن ایجاد نمودند.

از لحاظ مکانی این پایان نامه حوزه جهان اسلام را در بر می‌گیرد، از آنجا که فرصت زمانی محدود بود نتوانستم تمام مناطق جهان اسلام را مورد بررسی قرار دهم، لذا مناطق حجاز، شام، عراق و ایران را در حد امکان مورد بررسی قرار داده‌ام.

۱ - ۱. اهداف و ضرورت تحقیق

۱. تعیین جایگاه زبیریان از نظر سیاسی و نقش فرهنگی این خاندان در قرون اولیه اسلام
۲. نشان دادن نوع تعاملات زبیریان با رجال و بزرگان سیاسی و فرهنگی قرون نخستین اسلامی
۳. کمک به درک درست نسبت به تاریخ اسلام و کسب تجارب برای مسلمانان امروز
۴. یک منبعی برای کارهای هنری از جمله فیلم نامه‌هایی که در زمینه تاریخ اسلام می‌توان مورد استفاده واقع شود.

۱ - ۲. مسأله‌های تحقیق

پرسش اصلی

۱. نقش فرهنگی، سیاسی زبیریان در تاریخ اسلام چه می‌باشد؟
۲. آل‌زبیر در تاریخ فرهنگی و علوم اسلامی دارای چه تأثیرات قابل توجهی بودند؟

پرسش‌های فرعی

۱. پایه‌های ظهور آل‌زبیر چه بود؟
۲. میان خاندان زبیری با رجال و نهضت تشیع چه تعاملی وجود داشت؟

۱ - ۳. فرضیه تحقیق

۱. وجود زبیربن‌عوام، ثروت، قدرت و خدمات موجب ظهور آل‌زبیر شده‌است.
۲. آل‌زبیر به دلیل مصالح سیاسی، اجتماعی و سوابق برجسته زبیربن‌عوام تعامل مناسبی با رجال و تشیع داشتند.

۱- ۴. پیشینه ادبیات تحقیق

۱- احمد فلاح زاده، جایگاه و نقش آل زبیر در تاریخ اسلام مجله تاریخ اسلام، سال یازدهم، شماره ۴۳-۴۴،

در این مقاله به شکوفایی و افول این دودمان و نقش خاندان زبیری در جریان‌های تاریخی پرداخته شده است، لکن کارکرد آنان را مورد تحلیل دقیق قرار نداده است.

۲- محمد هادی امینی، حوادث تاریخی مکه، فصلنامه میقات حج، شماره یکم، ص ۶۸-۷۲ در این مقاله به عواملی که باعث تخریب کعبه و بازسازی آن در طول تاریخ شده را اشاره می‌کند و در باب عبدالله بن زبیر که پس از جنگ با سپاهیان شام که کعبه ویران شد و عبدالله بن زبیر دوباره کعبه را بازسازی کرد را مورد بررسی قرار داده است.

۳- مصطفی معلمی، معاویه و جنگ جمل، مجله تاریخ اسلام، شماره ۲۰ این مقاله به تبیین چگونگی در کنار هم قرار گرفتن بنی‌امیه و اصحاب جمل می‌پردازد و مخالفت طلحه و زبیر را با علی(ع) به بهانه‌ی خونخواهی عثمان مورد ارزیابی قرار می‌دهد؛ لیکن به نقش عبدالله بن زبیر در جنگ جمل نپرداخته است.

۴- حسن ابراهیم حسن، تاریخ سیاسی اسلام، ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران انتشارات جاویدان، سال ۱۳۶۶

این کتاب مسائل سیاسی حزب زبیریان را به نگارش درآورده است اما در باب فرهنگ آل زبیر حاوی اطلاعات ارزنده‌ای نبوده است.

۵- احمد صاقلی اردستانی، زبیر در نبرد جمل، انتشارات قم، سال ۱۳۹۱ در این کتاب تمام زوایای جنگ جمل مورد بررسی قرار گرفته است اما در رابطه با تعاملات زبیر با خاندان پیامبر(ص) مطالبی به میان نیامده است.

۱-۵. روش و ابزار تحقیق

با استفاده از کتب و مقالات مختلف، نگارنده از روش توصیفی کتابخانه‌ای با استفاده از ابزار فیش برداری و با بررسی منابع اصلی و مآخذ و پس از شناسایی و دسته‌بندی موضوعات و پالایش مطالب به مقایسه و تطبیق داده‌ها پرداخته و پس از دسته‌بندی به نگارش اقدام کرده است.

۱-۶. موانع و مشکلات

محل سکونت پژوهشگر از نظر جغرافیایی فرهنگی در فضایی قرار داشته است که منابع تخصصی بسیار ضعیف بوده و باید به استان‌های دیگر سفر می‌کرد تا به منابع مورد نظر دست می‌-

یافت. همچنین جریان گمرک فرهنگی، دستگاه تبلیغاتی از مسیر علمای زبیری می‌گذشت، لذا بعضی از حقایق را از بین برده‌اند و در دسترس محققان قرار نگرفته است.

۱-۷. نقد و بررسی منابع تحقیق

تاریخ یعقوبی: نوشته احمد بن ابی‌یعقوب معروف به یعقوبی از تاریخ‌نامه‌های عمومی مشهور و مختصر مشتمل بر تاریخ جهان از آغاز تا اواسط قرن سوم هجری (تا روزگار معتمد عباسی ۲۵۹ هـ.ق) است؛ گرایش به تشیع در آثار یعقوبی نمایان است؛ زیرا به ذکر اقوال و سیرت امامان شیعه هم پرداخته است و در مقابل به زوایای حکومت امویان کمتر اشاره کرده است. فصل‌بندی تاریخ یعقوبی به صورت موضوعی است البته با توجه به ترتیب زمانی مسائل تنظیم شده است. در بحث آغاز خلافت زبیری، طرفداران ایشان در مناطق مختلف و پایان کار ایشان و برخوردشان با گروه‌های مخالف مطالب مهمی آورده است.

تاریخ طبری: تاریخ عمومی از آغاز آفرینش تا سال ۳۰۲ هـ.ق. به عربی تألیف ابو جعفر محمد بن جریر طبری نام اصلی کتاب تاریخ الامم و الرسل و الملوك است، اما به تاریخ طبری مشهور شده است. قسمت اعظم این اثر، یعنی بخش تاریخ اسلام آن، به ترتیب سالشماری هجری و منحصر به رویدادهای سیاسی و شرح جنگ‌هاست. اخبار را به شیوه روایت دینی با اسناد نقل کرده است و مؤلف دخل و تصرفی در منابع خود نکرد و از این طریق به حفظ منابع اسلامی از خطر نابودی خدمتی شایان کرده است و بزرگترین خدمت را به آیندگان کرد و امکان تحقیق و داوری را فراهم نموده است؛ از طرفی عیبی که این اثر دارد، این است که به صحت روایت‌ها توجه نکرده است و در واقع سبک او گزارش بدون گزینش صحیح‌ترین است؛ به هر صورت طبری در مورد زبیریان به مسائل سیاسی می‌پردازد اما در مورد مسائل اجتماعی و فرهنگی زبیریان اطلاعات کمی در اختیار پژوهشگر قرار داده است.

سیره النبویه: این کتاب که نوشته عبدالملک بن هشام می‌باشد در حقیقت کتاب سیره النبویه تألیف محمد بن اسحاق متوفای ۱۵۲ هـ.ق. است؛ که متن آن به دست ابن هشام تخلص، تهذیب و تکمیل شده بود. ابن هشام در روایت خود از کتاب ابن اسحاق (المبتدأ و المبعث و المغازی) بعضی مطالب را که ضروری نمی‌دانست یا مستقیماً به زندگی رسول اکرم (ص) مربوط نبود حذف و اضافاتی دست زده است. این کتاب از قدیمی‌ترین و کامل‌ترین کتاب سیره است و در خصوص زندگی زبیر در عصر رسالت روایاتی آورده که بسیار ارزشمند است.

مروج الذهب: این کتاب اثر علی بن حسین مسعودی است که عنوان کاملش مروج الذهب و معادن جوهر می‌باشد؛ این کتاب در دو جلد به نگارش درآمده است که جلد اول آن تاریخ عمومی و جلد دوم به تاریخ اسلام اختصاص دارد که شرح حوادث را از ولادت پیامبر (ص) تا زمان خلافت مطیع عباسی

۳۳۶ هـ.ق. آورده است؛ از خصوصیات این متون روش حدیث و نقل اخبار همراه با زنجیره سند و اسامی گزارشگران هر خبر می‌باشد. مسعودی در کتابش رویکردی سیاسی و فرهنگی به تاریخ دارد و با این نگاه به نقش زبیریان در تاریخ می‌نگارد.

مقاتل الطالبین: نوشته علی بن حسین معروف به ابوالفرج اصفهانی است مقصود از نگارش این کتاب شرح احوال و مرگ فرزندان ابوطالب بود، که از آغاز ظهور اسلام تا قرن چهارم هجری قمری (دوره مقتدر عباسی) ذکر کرده است؛ منابع ابوالفرج در تالیف این کتاب یا روایت مستقیم از کسانی بود که در کنار بعضی از طالبیان در عصر عباسی خروج کرده یا روایت راویانی بود که از سلسله سند آنها به کسانی می‌رسد که خود شاهد حوادث وقایع بوده اند؛ بدین سبب کتاب ابوالفرج از اهمیت خاصی برخوردار است و ایشان به نقش رجال سیاسی بنی هاشم در تاریخ اسلام می‌پردازد؛ لکن بیشتر متوجه تاریخ سیاسی تشیع است و کمتر می‌توان سایر ابعاد تاریخی را از آن به دست آورد. با نگاهی به این متون ردپای زبیریان در لابه لای وقایع تاریخی آن به چشم می‌خورد.

اخبار الطوال: این کتاب تالیف ابوحنیفه احمد بن داوود دینوری می‌باشد در حقیقت کتاب اخبار الطوال تاریخ عمومی محسوب می‌شود که حوادث مربوط به تاریخ اسلام را با پیکارهای اعراب و ایرانیان در خلافت عمر شروع و در سال ۲۲۷ هـ.ق. (پایان خلافت معتصم عباسی) خاتمه می‌یابد؛ به علاوه اینکه به وقایعی که در زمان حکومت زبیریان اتفاق افتاده است را نسبتاً مفصل بیان کرده است.

۱-۸. ساماندهی پژوهش

در این تحقیق به بررسی و مقایسه تحلیل عملکرد سیاسی و فرهنگی آل‌زبیر پرداخته شده؛ برای انجام این کار سعی شده تحقیق در هشت فصل تقسیم‌بندی شود که در فصل اول به بیان مسئله، فرضیات، هدف، روش تحقیق، پیشینه تحقیق، نقد و بررسی منابع و در فصل دوم به توضیح زبیریان در دوران پیامبر(ص)، در فصل سوم به آل‌زبیر از سقیفه تا قتل عثمان، در فصل چهارم به زبیر از بیعت تا جنگ جمل، فصل پنجم به عبدالله‌بن‌زبیر و سوفیان، در فصل ششم به خلافت زبیریان و سلسله مروانی، فصل هفتم به جریان‌های سیاسی، جامعه اسلامی در عهد خلافت ابن‌زبیر، در فصل هشتم به راویان و محدثان زبیری پرداخته شده است.

فصل دوم

زبیر در دوران پیامبر

۲- ۱. پیشینه خانوادگی زبیریان

زبیر پسر عوام پسر خویلد پسر اسد پسر عبدالعزی پسر قصى پسر کلاب پسر مره پسر کعب پسر لوی، قریشی و از بنی اسد، کنیه او ابو عبدالله و مادرش صفیه^۱ دختر عبدالمطلب بوده است، از این رو صفیه عمه پیامبر خدا و زبیر پسر عمه آن حضرت می باشد.

همسر زبیر، اسماء دختر ابوبکر بن ابی قحافه، خلیفه اول است و اسماء خواهر عایشه، مادر عبدالله بن زبیر است. بنابراین آل زبیر از خاندان های متنفذ و تاریخ ساز صدر اسلام بودند.

۲- ۱- ۱. پدر زبیر

عوام (پدر زبیر) پسر خویلد و برادر خدیجه همسر گرامی پیامبر اسلام بوده است. خویلد در جاهلیت کشته شد و پسرش عوام نیز در جنگ فجار به قتل رسید. خویلد به جز عوام و خدیجه دو پسر دیگر داشت، یکی نوفل که به شیر قریش معروف بود و در جنگ بدر به دست علی (ع) کشته شد و دیگر حزام که به ابوحکیم معروف بود.^۲

عوام بجز زبیر نیز فرزندان دیگری به اسمی سائب، عبدالرحمن، اسود، اصرم و یعلی داشت که هیچکدام بجز زبیر فرزندی نداشتند، سائب با زبیر از یک مادر بودند. او در جنگ های احد و خندق شرکت داشت و در یمام کشته شد.^۳

۲- ۱- ۲. مادر زبیر

صفیه (مادر زبیر) دختر عبدالمطلب، مادر او هاله دختر وهیب بن عبدمناف بن زهره بوده است. او (صفیه) خواهر حمزه سیدالشهدا و پیش از بعثت همسر حارث بن حرب بن امیه بن عبدالشمس بوده است. و چون حارث درگذشت، عوام بن خویلد او را به همسری گرفت. او زبیر و سائب و عبدالکعبه را برای عوام به دنیا آورد.^۴

صفیه تنها دختر عبدالمطلب است که به پیامبر ایمان آورد.^۵

صفیه در سال بیستم هجری به هنگام خلافت عمر بن خطاب در هفتاد و سه سالگی درگذشت و در بقیع مدفون گردید.^۶

۲- ۱- ۳. فرزندان زبیر

۱- السیره النبویه، ص ۲۸۷ و ناسخ التواریخ، ۳۵۴/۳ و آفرینش و تاریخ ۸۸/۵ و اطفال حول الرسول (ص)، ۳.

۲- المعارف، ۱۲۷.

۳- همان.

۴- نهایه الارب فی فنون الادب، ۱۹۸/۳.

۵- مروج الذهب، ۶۴۴/۱.

۶- نهایه الارب، ۹۶/۲.

زبیر به جز دختران، نه یا ده پسر هم داشت که شرح حال و نقش آنان در جای خود بیان خواهد شد، فقط نسبت به مطالبی که منابع در بیان شرح حال هر یک آورده اند می پردازیم.

مشهورترین فرزند زبیر عبدالله است که آغاز فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی در زمان عثمان نشان داده شده است. مهم‌ترین نقش ابن زبیر در زمینه سازی برای برپایی جنگ جمل است و بعد از آشوب و شورش‌ها به دست حجاج در مکه کشته شد.^۱

از دیگر فرزندانش مصعب بن زبیر، که یکی از قوی‌ترین حامیان برادرش عبدالله بود. حکومت ابن‌زبیر در خارج از حجاز عمدتاً متکی بر مصعب بوده است. او فردی بخشنده، و مردم را با محبت، شیفته خود ساخته بود که مسعودی ضمن شعری درباره ی او می گوید: «مصعب شهاب خداوند بود که ظلمت از چهره ی وی برخاسته بود»^۲ در نهایت، عبدالملک مروان در عراق با مصعب جنگید و او را کشت.^۳

فرزند دیگر او عروه است که با برادرش عبدالله دشمنی داشت. او رئیس پلیس عمرو بن سعید بود. وی به قصد جنگ با عبدالله با یارانش همراه شد، ولی یارانش پراکنده شدند و عبیده بن زبیر، عروه را پناه داد ولی عبدالله بن زبیر نپذیرفت و او را در زندان آنقدر تازیانه زد تا مرد.^۴

منذر پسر دیگر زبیر است که از یزید بن معاویه در شام پاداش‌هایی برای دلجویی به ایشان می‌دهد، ولی در بازگشت مردم را علیه یزید شورانید. او طرفدار عبدالله بود و در جنگ با حصین بن نمیر کشته شد.^۵ ابن‌ابی‌الحدید به نقل از جاحظ آورده است: منذر در حمله حجاج به مکه به قتل رسید.^۶ جعفر فرزند دیگر زبیر است که شاعر زمان خود بود^۷ و تا آخر حکومت سلیمان بن عبدالملک زنده ماند.^۸

فرزند دیگرش عبیده است که به عروه پناه داد، کسی که در سال ۶۴ از طرف برادرش عبدالله به امارت مدینه گماشته شد، اما سال بعد عزل شد. او در کارش سوء تدبیر داشت.^۹

۳- تاریخ سیاسی اسلام، ۳۶۸/۱.

۴- مروج الذهب، ۱۱۳/۲.

۵- آفرینش و تاریخ، ۸۸/۵.

۶- تاریخ یعقوبی، ۲۱۰/۲.

۱- الامامه و السیاسه، ۱۱۳.

۲- شرح نهج البلاغه، ۴۰۶/۶.

۳- الاغانی، ۱۰۴/۱۳.

۴- الطبقات الکبری، ۱۸۴/۵.

۵- همان، ۱۸۶/۵.

از دیگر فرزندان زبیر، خالد است که از طرف عبدالله مدتی والی مکه بود.^۱ حمزه فرزند دیگر زبیر است که همراه عبدالله در مکه کشته شد.^۲ فرزندان دیگر زبیر عاصم و مهاجر است که اطلاعات زیادی از آنها موجود نمی‌باشد.^۳

۲-۲. اسلام زبیر

زبیر از جمله سابقین در اسلام است. ابن سعد به نقل از واقعی آورده است که زبیر بعد از ابوبکر مسلمان شد.^۴ بلاذری از واقعی حدیثی آورده مبنی بر اینکه طلحه و عثمان به همراه زبیر که اسلام آورده بود به نزد پیامبر (ص) رفتند و پیامبر (ص) اسلام را بر آن دو عرضه کرد و آن دو اسلام آوردند.^۵

زبیر را هنگامی که اسلام آورده است به تفاوت ۸ - ۱۰ - ۱۲ - ۱۵ ساله ذکر کرده اند، که به گفته نویری ۱۵ ساله درست‌تر می‌نماید.^۶ با توجه به موقعیت خانوادگی زبیر (خانواده زبیر عمدتاً مأنوس با شمشیر، و جنگاور و سلحشور بودند، چنانکه بسیاری از مردانشان در جنگها کشته شدند) و اینکه صفیه در تربیت زبیر سعی داشت او را مردی صبور و جنگاور بار بیاورد.^۷ چنین تصور می‌شود که زبیر در شرایطی اسلام آورد که نوجوانی بود نا آرام، جسور و ماجراجو. گواه این مطلب، حرکات بی باکانه اوست در سال های اولیه‌ای که ایمان آورده بود.^۸

۲-۳. زبیر در زمان پیامبر (ص)

شجاعت، جسارت و تهوری که از آن یاد کردیم به علاوه رابطه خویشاوندی با پیامبر و بنی-هاشم که ضرورتاً همگامی و همیاری با قهرمانانی همچون حمزه بن عبدالمطلب و علی بن ابیطالب را همراه داشت. زمانی که با مصاحبت پیامبر اکرم (ص) ترکیب شد از زبیر در دوره رسالت شخصیتی به وجود آورد که در حمایت از پیامبر (ص) و اسلام کم نظیر و در شجاعت و فداکاری زبانزد گردید که اجمالاً به ذکر آن می‌پردازیم. با توجه به این نکته که بسیاری از روایات که از طریق زبیر بیان درباره‌ی زبیر نقل شده است خالی از اغراق و مبالغه نیست.

۶ - همان، ۵/ ۱۸۶.

۷ - همان، ۳/ ۱۰۰.

۸ - المعارف، ۱۲۹.

۹ - طبقات، ۳/ ۸۸.

۱۰ - سیره انبویه، ۱/ ۲۸۷.

۱ - نه‌ایه‌الارب، ۱/ ۱۸۳.

۲ - طبقات، ۳/ ۱۷.

۳ - الاستیعاب، ۱/ ۵۴۵.